ЗА НЯКОИ АСПЕКТИ ОТ РАЗВИТИЕТО НА ГРЪЦКО-ТУРСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ ОТ СРЕДАТА НА 90-ТЕ ГОДИНИ НА XX ВЕК

Георги Бърдаров[*]

Двустранните отношения между Гърция и Турция се обуславят от комплексни фактори, които могат да бъдат отнесени в пространството между разбирателството и конфронтацията през целия период след тяхното официално установяване през XIX в. В последните десетилетия на XX век диалогът между тях се оказва неизменно съпътстван от конфликтни ситуации, които се свързват основно с турското нашествие в Кипър през 1974 г., противоречията относно континенталния шелф, въздушното пространство, суверенитета над острови в Егейско море и турската окупация на остров от Имийската група в края на 1995 г. Актуалността на Кипърския въпрос в светлината на предстоящото (тогава) членство на Кипър в Европейския съюз и спорът, каква ще е бъдещата форма на разделения остров – конфедерация, както иска Анкара или федерация, както настоява Атина, изострят чувствително тона на двустранната комуникация в средата на 90-те години. Към всички тези спорни и нерешени казуси, в края на 1998 г. се появява ново напрежение във връзка с намерението на Гърция да инсталира руски ракетни системи С-300 в гръцката част на Кипър, като в последствие изпълнението на това решение е отложено. В настъпилата суматоха около базирането на руския ракетен комплекс и възможността той да бъде разположен на о. Крит, избран като алтернатива на Кипър, изниква още една област на конфронтация в полето на гръцко-турските отношения – арестуването през февруари 1999 г. на лидера на ПКК Абдулах Йоджалан.

В края на 1995 г. един незначителен на пръв поглед инцидент довежда Гърция и Турция до ръба на войната. Имийската криза или *„войната на знамената“*[1], според интерпретациите на някои автори, изиграва ролята на мощен катализатор в размяната на враждебни реплики и заплахи между двете съседки и ангажира вниманието на САЩ и останалите партньори от НАТО. Тази криза е породена от засядането на един турски кораб на 25 декември 1995 г. около малкия скалист остров Имия, разположен между гръцкия остров Калимнос и турското крайбрежие. Първоначално турският кораб отказва помощта от гръцките спасителни съдове на основание, че Имия е турска земя[2]. В отговор на това кметът на Калимнос изпраща един отряд заедно със

[*] Редовен докторант към катедра „Нова и най-нова обща история“, Историко-юридически факултет, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, магистър по балканистика.

свещеник да издигне на островчето гръцкото знаме. При това един силно националистически турски вестник изпраща журналисти и фотограф с хеликоптер, за да свалят гръцкото знаме и да издигнат на негово място турското. В последствие се достига до изключително сериозна ситуация. Един взвод гръцки командоси акостират на спорното островче и издигат гръцкото знаме на мястото на турското, докато в това време турски спец-части акостират на съседно островче. Конфликтът достига своята кулминация в края на януари 1996 г., когато военни кораби на двете държави започват да кръжат заплашително около островчетата. Двете страни привеждат в състояние на бойна готовност трите си рода войски. В резултат на тази ситуация започва трескава дипломатическа дейност от страна на САЩ в лицето на президента Б. Клинтън, държавния секретар и министъра на отбраната. По време на телефонните разговори между американските посредници и гръцкото правителство идва съобщението, че елитни турски части са дебаркирали на един от двата острова от групата „Имия". Впоследствие, с посредничеството на Р. Холбрук, правителствата на Гърция и Турция достигат до споразумение за оттегляне на военните си флоти от района на Имия, а самото изтегляне става за един ден, на 31 януари 1996 г.

Тази криза прави впечатление с това, че за първи път в своята история като светска държава Турция предявява официални претенции към част от гръцката територия и оспорва валидността на международните споразумения, подписани от нея[3]. Освен това, с тази постъпка Турция поставя началото на т. нар. теория за сивите зони в Егейско море. Тази теория визира острови, чиито статут не е регулиран от международните споразумения. Впоследствие, на базата на тази постановка, турският президент С. Демирел споменава за 937 острова в Егейско море, които принадлежели на Турция по силата на това, че е пряк наследник на Османската империя.

На 4 и 5 февруари 1996 г. министерството на външните работи на Турция излиза с нови съобщения, с които оспорва режима не само на островите от групата „Имия", но и на около 3000 безлюдни и обитаеми острова в Егейско море. Турската страна отрича валидността на споразумението между Турция и Италия от 1932 г., с което се урежда статута на Додеканезите, поради това, че не е ратифицирано от турския парламент. На своите заседания Европейската комисия изказва своето мнение, че Додеканезите и принадлежащите към тях Имийски острови са част от гръцката територия. През февруари 1996 г. новият премиер на Гърция Костас Симитис заедно с външния министър Теодорос Пангалос предприемат обиколки в столиците на държавите от ЕС, с цел да запознаят европейските лидери с гръцките позиции по отношение на споровете с Турция. От своя страна, новото турско правителство, оглавено от Месут Йълмаз, който поема поста през март 1996 г., настоява за решаване на статута на спорните острови в Егейско море, чрез гръцко-турски диалог в „пакет" (т. нар. пакет „Егейско море). При едно от посещенията си в САЩ през април 1996 г., К. Симитис заявява, че гръцката страна не е склонна да преговаря с Анкара, докато тя предявява териториални претенции и продължава да нарушава въздушното пространство на Гърция. Според гръцкия премиер, приемливият вариант е Турция да отнесе спорните проблеми за Имия и морския шелф пред Международния съд в Хага.

Американската дипломация и генералният секретар на НАТО Хавиер Солана предлагат започването на взаимни гръцко-турски разговори за приемане на мерки за взаимно доверие, които предвиждат изграждането на специална телефонна линия Атина – Анкара – Брюксел, която да е активна при възникване на нова гръцко-турска криза, а също така и да се постигне регулация на бойните учения в Егейско море. На проведената среща в Женева между гръцки и турски експерти на 28 май 1996 г. се наблюдава голямо различие в тактиката на двете страни по отношение на решаването на спорните проблеми. Турция настоява за решаването на спорните въпроси „в пакет", докато гръцките представители отстояват идеята за намиране на решение „стъпка по стъпка". След като в началото на 1996 г. турското военно командване включва гръцкия остров Гавдос в т. нар. сиви зони, по настояване на Гърция, Съветът по общите въпроси на ЕС приема неофициален документ за гръцко-турските отношения, в който се изразява солидарност с гръцките позиции за Имия и се посочва, че отношенията между ЕС и Турция трябва да се основават на принципите на уважение и зачитане на суверенитета и териториалната цялост на всяка една страна.

На 3 декември 1996 г., в Лисабон се провежда среща между гръцкия премиер К. Симитис и турския президент С. Демирел в рамките на годишната сесия на ОССЕ. Тази среща, макар да има по-скоро протоколен характер, отразява тенденциите за видимо подобряване на двустранните отношения. През февруари 1997 г. продължава да се забелязва преодоляване на натрупаното напрежение, главно поради усилията на американската дипломация и стремежа на ЕС и НАТО да изгладят отношенията между двете страни. Това се изразява най-вече от предложението, което отправя генералният секретар на НАТО Хавиер Солана за започване на преговори за изграждане на Мерки за взаимно доверие, засягащи Егейско море. Според предложението, преговорите трябва да се водят на равнище постоянни посланици на двете страни в НАТО и да са в седалището на алианса в Брюксел[4].

В резултат на продължилите повече от година и половина дипломатически ходове на американската дипломация за подобряване на гръцко-турското общуване, на 4 юли 1997 г. посланиците на САЩ в Атина – Т. Найлс и в Анкара – Р. Рикиардони връчват на заместник-министрите на външните работи Я. Кранидиотис и О. Оймен американски *non paper*, който съдържа проекта за обща декларация на Гърция и Турция, подписана по-късно, на 8 юли 1997 г. в Мадрид от премиера К. Симитис и президента С. Демирел[5]. С декларацията от Мадрид двете страни изразяват своята готовност за решаване на спорните проблеми и противоречия с мирни средства, на основата на взаимно разбирателство. С тази декларация е очертана структурата на бъдещия гръцко-турски диалог, който трябва да се основава на принципите на уважението, на международното право и международните договори, зачитането на законните жизнени интереси на всяка страна в Егейско море и ангажимента да се избягват едностранни действия[6].

В светлината на перспективата за членство на Турция в ЕС, още през периода 1996–1997 г. Гърция се опитва да използва всички възможности, които ѝ се предоставят след подписването на митническия съюз между Турция и ЕС, през декември 1995 г.,

за значително подобряване на климата в гръцко-турските отношения. Според гръцкия военен министър Г. Арсенис, митническият съюз на Турция с ЕС ще намали значително „източната опасност", защото ще принуди турските правителства да следват европейски стандарти в своята политика, които изискват уважение на международните договори и спазване на човешките права. Това би поставило на нова основа два от най-важните и конфликтни проблема – морският шелф и кипърският въпрос. Самото обвързване на кипърския проблем с митническия съюз открива нови перспективи за съществен напредък и за неговото решаване. А както е известно, Гърция продължава да смята, че основната предпоставка за нормализиране на гръцко-турските отношения е решаването на кипърския проблем[7].

Няколко месеца след споразумението от Мадрид, гръцкото правителство обявява плановете си за разполагане на руските ракетни системи С-300 на територията на Кипър. Против разполагането на С-300 в Кипър публично се обявява не само Турция, а и САЩ и ЕС, с аргумента, че ще се породи опасност от нови конфликти в региона и ще се унищожи гръцко-турският диалог за съдбата на разделения остров[8]. След редица интензивни обсъждания и съблюдавайки официалните реакции на международната общественост, в края на декември 1998 г. със съвместно решение на гръцкото и кипърското правителство се отлага инсталирането на руските ракетни системи в Кипър, в противоречие на това, което е съобщено като намерение през 1997 г. Решението обявява възможността ракетите да бъдат инсталирани на о. Крит на по-късен етап, а Русия официално обявява, че не е против плана за транспортирането им. Но зад руското одобрение може би се крие фактът, че отказа от инсталация на С-300 в Кипър е значителен удар срещу опита за антинатовска *православна ос*[9] под покровителството на Русия. Турция се възприема като най-голямата пречка за осъществяване на тази геополитическа тенденция и всяка нейна победа слага нова бариера пред руските планове за създаване на славянска или православна дъга.

Отлагането на инсталирането на С-300 в Кипър се интерпретира и като разпадане на т. нар. „Единна отбранителна доктрина" (ЕОД) между Гърция и Кипър[10]. Повечето изследователи са категорични, че това решение подкопава доктрината за „*единно отбранително пространство*" и в крайна сметка засилва позицията на Турция[11]. Причините за такива твърдения са няколко. Турция запазва военните си сили и оръжията си в Кипър под претекста, че се налага да предотврати заплахата от С-300. Същевременно турската страна отлага намерението си да намали въздушното превъзходство в района, елиминирайки по този начин една главна цел на гръцко-кипърската ЕОД. Най-надеждното оръжие за защита на стратегическите цели на кипърската отбранителна политика е именно системата С-300. По презумпция идеята за единно отбранително пространство се основава точно на желанието на Атина и Никозия за съвместна политика за предотвратяване на турската експанзия. По стечение на обстоятелствата, руските ракети, които са били дипломатически коз срещу Турция, по-скоро стават средство на турската дипломация.

По отношение на инсталирането на С-300 на о. Крит се наблюдават две коренно противоположни мнения. Поддръжниците на тази идея считат, че разгъването (а

не складирането) на ракетите в такова стратегическо място като Крит не нарушава целите на ЕОД, защото военното засилване на тази област ще позволи на гръцката страна по-сигурно действие на нейните военни самолети, които биха пазили Кипър. Противниците на това тълкувание, главно кипърските гърци, смятат, че Гърция като суверенна страна трябва да действа не за разпадането, а за осъществяването на ЕОД. Следователно, отлагането на инсталирането на руските ракети в Кипър не е насочено към доказване на гръцката мощ и запазване на доктрината, а действа в обратна посока.

В напрегнатата обстановка около руския ракетен комплекс се появява поредната „гореща" тема в гръцко-турските отношения, която засяга арестуването на Абдулах Йоджалан през февруари 1999 г. Това обстоятелство затвърждава убеждението, че на прага на новото хилядолетие гръцко-турските отношения преминават във фаза на „обострена чувствителност", изходът от която ще покаже дали ще бъде сложен край на един горчив цикъл или ще се превърне в начало на нови перипетии в и без това невралгичния регион на Балканите.

Около залавянето на кюрдския лидер се раждат най-невероятни истории от света на тайните служби. Първо се поражда версията за предаване на Йоджалан на МИТ (турските тайни служби) от ЕИП (гръцките тайни служби). В сценария около арестуването му са включени дори ЦРУ и МОСАД. Според тази интерпретация, ЕИП заложили капан на Йоджалан, използвайки за примамка три доверени лица на кюрдския водач. Това са майорът от гръцкото разузнаване Савас Калиндеридис (обявен за персона нон грата в Турция), капитан Антониос Наксакис (личен приятел на Йоджалан и човек с богата антитурска биография) и гръцкият посланик в Кения Георгиос Костулас. Според някои от версиите, тримата са мислели, че помагат на Йоджалан и, без да подозират нищо за конспирацията, го предали на турските командоси[12]. Според тази хипотеза, която се поддържа най-вече от гръцките опозиционни среди, правителството на Гърция и тайните служби са се подчинили на турско-американското искане за арестуването на Йоджалан и неговото предаване на Турция. След развитието на случая със залавянето и предаването на Йоджалан на турската страна, гръцките тайни служби излизат с официално съобщение, че техният агент Калиндеридис е работил през цялото време за МОСАД и носи вината за случилото се, тъй като именно той осведомил израелските тайни служби и МИТ за местонахождението на враг номер 1 на Анкара.

Според някои тълкувания на създалата се ситуация, казусът с Йоджалан става причина за важни промени в гръцката външна политика, които насочват развитието към истинското приложение на Мадридското споразумение от юли 1997 г. След перипетията с Йоджалан, тогавашният гръцки външен министър Т. Пангалос, силна политическа фигура в средите на ПАСОК е принуден да подаде оставка. На негово място е назначен Георгиос Папандреу, синът на основателя на Общогръцкото социалистическо движение (ПАСОК) Андреас Папандреу. От първия момент на назначаването си той излага личната си доктрина-мечта за подобряване на отношенията с Турция и интензивно развитие не само на политическите, но и на икономическите,

културните и военни връзки между двете страни. По стечение на обстоятелствата, копнежът на Папандреу съвпада с периода на разрушителните земетресения, сполетели както Турция, така и Атина през 1999 г. Отличното сътрудничество между двете страни за преодоляване на последиците от трагичните събития придава нова сила на дипломатическите усилия за нормализиране на гръцко-турския диалог. Може да се приеме, че през този период се ражда т. нар. *„земетръсна дипломация"*[13], основана на факта, че и двата народа споделят една и съща съдба и затова трябва да се помирят по пътя на диалога за решаването на всички спорни въпроси.

Сред факторите, благоприятстващи подобряването на двустранните отношения между Гърция и Турция е откриването на процедурата за присъединяване на Кипърската република към ЕС, което от своя страна открива нови възможности за отбелязване на съществен напредък и за справедливо решаване на кипърския проблем[14]. Главната позиция на Гърция винаги е била, че основната предпоставка за трайно нормализиране на гръцко-турските отношения е решаването на кипърския въпрос[15]. Като цяло, прави впечатление, че след подписването на Мадридската декларация, общуването между Гърция и Турция се развива в изключително благоприятен климат, а основните проблеми, стоящи на дневен ред се разглеждат в приятелска атмосфера.

На срещата си в Ню Йорк на 30 юни 1999 г. външните министри на Гърция и Турция постигат съгласие за провеждане на преговори между високопоставени дипломатически служители от двете външни министерства по отношение на двустранното сътрудничество в областта на икономиката, търговията, околната среда, културата и борбата с организираната престъпност. За тази цел е сформиран постоянен гръцко-турски комитет, в състава на който влизат шест работни групи от експерти на ресорните министерства. Тези групи се оглавяват от представители на двете министерства на външните работи. Основният модел на поведение в диалога си с Турция, който Гърция възприема, е да не повдига темите, които биха довели до конфронтация и разногласие[16].

Усилията, положени от постоянния комитет и от неговите работни групи постигат съществен напредък. Като резултат от тях се осъществяват визитите на гръцкия външен министър Г. Папандреу в Анкара през януари 2000 г. и тази на турския му колега И. Джем в Атина през февруари 2000 г. Като цяло обстановката по време на срещите е много позитивна. Вследствие на постигнатите договорености по време на двете посещения, в периода 4 май – 24 ноември 2001 г. се подписват общо девет двустранни споразумения[17]. Те визират областите на туризма; икономическото сътрудничество; сътрудничеството в областта на науката и технологиите; морския транспорт; културното сътрудничество; взаимодействието между митническите администрации; защитата и повишаването на инвестициите; защитата на околната среда; борбата с организираната престъпност, тероризма и незаконната имиграция. През юни 2000 г. е подписан договор за икономическо и техническо сътрудничество в областта на селското стопанство между земеделските министри на двете страни. Договорът влиза в сила на 29 януари 2002 г. При следващата си визита в Атина, през ноември 2001 г. турският външен министър И. Джем подписва с гръцкия си колега

Меморандум за сътрудничество между дипломатическите академии на двете страни, който влиза в сила на 10 април 2003 г.

Затоплянето на отношенията между двете страни се проявява в създаването на двустранна комисия от военни експерти, които дискутират спирането на напрежението в Егейско море, поддържането на евентуалната кандидатура на другата страна за участие на представители в различни международни форуми, споразумение между двете страни за представяне на кандидатура за съвместно организиране на европейското първенство по футбол през 2008 г. и др. Военният диалог включва поредица от споразумения за сътрудничество в югоизточното крило на НАТО. Лесно може да се стигне до извода, че зад усилията за взаимно разбирателство стоят Северноатлантическият пакт и САЩ, чиито стремеж е да се създаде общ фронт в Егейско море срещу геополитическите интереси на Русия и някои арабски държави[18].

Сред останалите споразумения, имащи за цел установяването на добросъседски отношения, е и подписаният през ноември 2001 г. протокол за създаване на съвместен гръцко-турски комитет за реагиране при природни бедствия, в сътрудничество със Службата за съгласуване на хуманитарните дейности към ООН. С подписаните допълнителни споразумения в Ню Йорк на 16 септември 2002 г., комитетът е включен като структура на ООН и се определя неговата дейност. Тя е съсредоточена в региона на Средиземно море и цели бърза реакция в случаите на земетресения, наводнения и свлачища. В областта на енергетиката и енергийните ресурси, през 2002 г. в Анкара се подписват две споразумения. Едното е между турската компания AAC и гръцката TEIAS за свързване на електропреносните мрежи на двете страни, а второто - между гръцката газова компания DEPA и турската BOTAS, за пренос на природен газ от Каспийско море към Европа. Изключителна роля за развитието на гръцко-турските икономически и търговски отношения изиграва смесеният Съвет за бизнес[19]. В резултат на неговата дейност се стимулира процеса на взаимно инвестиране и се отчита значителен ръст на гръцките инвестиции в Турция, главно в банковия сектор. С оглед на присъединяването на Турция към ЕС, Гърция оказва помощ на експертно ниво, която цели синхронизирането на турското законодателство, икономика, митническа система, селско стопанство и околна среда с общите политики на ЕС в тези области[20].

През март 2000 г. по инициатива на българския външен министър Н. Михайлова, в Пловдив се провежда среща между нея и външните министри на Гърция Г. Папандреу и на Турция И. Джем. Отзивите от срещата са, че подобрението на отношенията между Гърция и Турция е набрало такава скорост, че на практика не е необходим договор за ненападение между тях. И. Джем казва, че срещата е „необикновена дори за три гранични и три приятелски държави", а Г. Папандреу от своя страна добавя, че подобна среща е била немислима само допреди година[21].

Успоредно с преговорите, които се водят на високо равнище, общественото мнение в Гърция и Турция също подкрепя усилията за задълбочаване на диалога и добросъседските отношения. Създават се много неправителствени организации, обединяващи интересите на бизнеса, учените, журналистите и студентите от двете страни. Това, както и побратимяването между гръцки и турски градове, допринася за укрепването на благоприятния климат на гръцко-турските двустранни отношения.

На срещите на двамата външни министри И. Джем и Г. Папандреу на о. Самос и в курорта Кушадасъ през юни 2001 г. се приемат пет нови споразумения, чиято пряка цел е задълбочаването на двустранното сътрудничество. Едно от тях предвижда изграждането на директна телефонна линия между външните ведомства на двете страни.

На 25 септември 2003 г. външните министри на Гърция и Турция съвместно предават на генералния секретар на ООН документите по ратификацията на Конвенцията от Отава за забрана на противопехотните мини. На 21–22 октомври 2003 г. новият турски външен министър Реджеб Гюл посещава Атина, а основната цел на срещата му с Г. Папандреу е прегледът на еволюцията на двустранното сътрудничество и разбирателство. Отбелязва се значителен напредък в икономическата област с подписаната между министрите на финансите на Гърция и Турция в Анкара на 2 декември 2003 г. Спогодба за отбягване на двойното данъчно облагане.

От 6 до 8 май 2004 г. министър-председателят на Турция Таип Ердоган посещава Атина. Визитата му е особено показателна за напредъка в отношенията между двете страни и за осъзнатата необходимост от запазване на стабилността в региона като основна предпоставка за интегрирането му в ЕС. Двете правителства потвърждават тяхната готовност за продължаване на политиката на затопляне на двустранните отношения и стимулиране на по-нататъшното сътрудничество във всички аспекти.

Въпреки значителния оптимизъм трябва да се очаква, че противоречивия процес на демократизация в Турция, съчетан с подкрепата и отстъпките на световните организации към турските правителства и със сложните гръцко-турски спорове ще определят бавния и мъчителен напредък в отношенията между Гърция и Турция, а това обстоятелство от своя страна ще продължи да влияе отрицателно върху политическия климат в региона.

БЕЛЕЖКИ

[1] **Константинидис, И.** Гръцко-турските отношения пред решаващ избор. –В: Балканите +, бр. 4, 1999, с. 10.

[2] Турските власти оспорват гръцкият суверенитет над островите, които са гръцко владение, заедно с Додеканезите, в резултат на мирния договор, подписан в Париж на 10 февруари 1947 г. между Италия и страните, победителки във Втората световна война.

[3] **Христакудис, А.** Балканската политика на Гърция през 90-те години. С., 1998, с. 147.

[4] **Христакудис, А.** Цит. съч., 150–155.

[5] **Keridis, D.** Domestic Developments and Foreign Policy. Greek Policy Toward Turkey. – In: **Keridis, D. and D. Triantaphyllou, eds.** *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization*. Dulles: Brassey's 2001, pp. 2–18.

[6] **Христакудис, А.** Цит. съч., 150–155.

[7] **Христакудис, А.** Гърция и Балканите през 90-те години. – В: Лица на времето, бр. 1, 1996, № 1, 111–112.

[8] **Константинидис, И.** Цит. съч.

[9] **Tsakonas, P.** Th. Dokos. Greek-Turkish Relations in the Early Twenty-first Century: A View from Athens. – In: Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization. Dulles: Brassey's 2001, pp. 101–126.

[10] През 1993 г. в своята програмна декларация новото гръцко правителство на ПАСОК, начело с Андреас Папандреу акцентира върху належащото оттегляне на турската окупационна армия от северната част на Кипър като основна предпоставка за нормализирането на гръцко-турските отношения. Тогава правителството на Папандреу обявява влизането в сила на новата отбранителна стратегия на Гърция, подготвяна от Кабинета на К. Мицотакис, която включва и Кипър в отбранителните планове на страната. Тази отбранителна доктрина отчита създалата се обстановка на нестабилност на Балканите и е отговор на турската отбранителна стратегия и двадесетгодишната окупация на Северен Кипър от турската армия. Стратегията цели изграждането на единно отбранително пространство и предпазването на острова от евентуален нов военен удар от страна на Турция. Тези планове на Атина се осъществяват със съгласието на кипърския президент Главкос Клиридис и кипърското правителство. В своята отбранителна концепция Гърция декларира официално, че евентуално нападение на Турция над Кипър ще бъде възприето като *casus belli*.

[11] **Константинидис, И.** Цит. съч.

[12] **Константинидис, И.** Гръцко-турските отношения пред решаващ избор. – В: Балканите + ,бр. 4, 1999, с. 10.

[13] **Tsakonas, P., Th. Dokos.** Greek-Turkish Relations in the Early Twenty-first Century: A View from Athens. – In: Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization. Dulles, Brassey's 2001, pp 101–126.

[14] **McDonald, R.** Greek-Turkish Relations and the Cyprus Conflict. – In: **Keridis, D. and D. Triantaphyllou, eds.** *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization*. Dulles: Brassey's 2001, pp. 116–133.

[15] **Kranidiotis, Y.** The Cyprus Question at the Crossroads: An Update. – In: *Thesis*. A Journal of Foreign Policy Issues. Hellenic Ministry of Foreign Affairs, Vol. 4, 1998–1999, pp. 2–7.

[16] **Keridis, D.** Domestic Developments and Foreign Policy. Greek Policy Toward Turkey. – In: **Keridis, D. and D. Triantaphyllou, eds.** *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization*. Dulles: Brassey's 2001, pp. 2–18.

[17] В Гърция, външният министър Г. Папандреу е подложен на яростна критика от предшественика си Теодорос Пангалос. Бившият министър изтъква, че не само принципно не е съгласен със сближаването с Турция, но и предизвиква бурни атаки срещу Папандреу, оспорвайки ефективността на неговите действия. Пангалос обвинява Папандреу, че отстъпва на турците много повече от това, което е в рамките на позволеното, без да е получил гаранции за гръцката сигурност. Пангалос смята, че идеите на Папандреу за „гръцко-турско приятелство" ще навредят на Гърция в бъдеще, защото Турция получава нови „оръжия", с които би могла да упражнява натиск върху Гърция. Критиката на Пангалос вероятно се обяснява с неговото огорчение от провала при аферата „Йоджалан", както и с известна завист към Папандреу, както смятат повечето гръцки вътрешнополитически наблюдатели. Думите на тази важна политическа фигура на ПАСОК обаче показват ясното раздвоение в правителството по отношение на този важен въпрос. Всъщност зад Пангалос стоят влиятелни фигури, което доказва до известна степен неговите твърдения, че Папандреу действа без подкрепата на влиятелните политици от ПАСОК, което в известна степен поставя под въпрос трайността на постигнатите резултати в преговорите с Турция.

На усилията на Папандреу се противопоставят и две парламентарни политически сили – главната опозиционна партия Нова демокрация, която използва като предизборен аргумент „погрешите действия“ на Папандреу и Демократичното социалистическо движение на Димитриос Цоволас, който представя партията си като патриотична, критикувайки смелите външнополитически ходове на Папандреу.

[18] **Константинидис, И.** Мечтата на Папандреу. Гръцко-турското разведряване става под американски чадър. – В: Балканите + , бр. 11, 2000, с. 10.

[19] Съществуват няколко проекта за интензивно увеличаване на търговските отношения между Гърция и Турция чрез създаване на мощен гръцко-турски бизнес блок. По този повод в Гърция се отправят силни критики срещу Г. Папандреу, че за партньори на турските компании той всъщност лансира приятелите си бизнесмени, които набират сила именно по време на първото управление на ПАСОК (1981–1989), когато А. Папандреу издига тезата за нужда от създаване на нови „богаташки кръжоци“, които да заместят старите гръцки капиталисти.

[20] **Dokos, Th., . Tsakonas.** Greek-Turkish Relations in the Post-Cold War Era. – In: Kollias, Ch. and Gulay Gunluk-Senesen, eds., *Greece and Turkey in the 21st Century: Conflict and Cooperation*, New York: Nova Science Publishers, 2003.

[21] Bulgaria, Greece and Turkey are looking for a common policy, by Anatoly Verbin, Reuters. The Standard Daily, March 7, 2000.